

III. Література кінця XVIII — початку XX ст.

Тема 15. Іван Франко (1856 — 1916)

Іван Якович Франко - видатний поет, прозаїк, драматург, літературний критик, публіцист, перекладач, учений-гуманітарій, активний громадський діяч, філософ.

І. Франко був різнобічно обдарованою людиною. Усього себе він присвятив збагаченню української культури, піднесенню її до європейського рівня. Літературна діяльність І. Франка стала цілою епохою в історії українського письменства та значною мірою урізноманітнила європейську художню палітру. Літературознавчі праці І. Франка сприяли розвиткові української гуманітарної науки, а його перекладацька діяльність знайомила українського читача з найкращими досягненнями світової культури.

Літературознавча, критична і публіцистична спадщина Івана Франка - найбільше досягнення української критики і публіцистики другої половини XIX - початку XX ст. (у 50-томному зібранні творів Франка їй відведено 18 томів).

І. Франко обґрунтував теорію наукового реалізму - література повинна художньо досліджувати дійсність у різних параметрах, творитися на засадах народності.

Автор поетичних збірок: «Баяди і розкази», «З вершин і низин», «Зів'яле листя», «Мій ізмарагд», «Із днів журби» та ін. Переклав з 14-ти мов твори світових класиків.

Особливості творчості:

- І. Франко творив майже в усіх літературних жанрах: поезії, поеми (соціально-побутові, сатирично-політичні, гумористичні, історичні, біографічні, філософські), казки, оповідання для дітей і дорослих (понад 100), повісті, романи, драматичні твори (близько 15), нариси, фейлетони, памфлети, етюди, літературно-критичні статті тощо);

- проза письменника має гуманістично-просвітительський зміст, насичена соціальним оптимізмом;

- поезія характеризується патріотичною наснаженістю, глибиною філософських роздумів, щирістю душевних переживань (деякі твори митця покладені на музику: «Ой ти, дівчино, з горіха зерня», «Червона калино, чого й в лузі гнешся?»);

- тематичні обрії творчості;

- сучасне і минуле галицького села;

- зображення життя людей «дна»;

- . - навчання і виховання дітей;

- життя інтелігенції, духівництва, робітників;
- історичне минуле;
- проблеми сучасного життя та ін.

• Іван Франко частково дотримується традиційних поглядів на тематичні пласти української літератури, що розкривають життя різних соціальних верств українського народу, і, у той же час, виводить літературу на нові обрії.

Стильово І. Франко належить до перших реалістів в українській літературі. Він - найвизначніший поет пошевченківської доби. Новаторською була вже його друга збірка «З вершин і низин».

Традиції й новаторство в художній літературі - це взаємопов'язані поняття, які характеризують вузлові моменти літературної спадкоємності. Традиція в будь-якій сфері людської діяльності - те, що у формі усталених звичаїв, норм, порядків передається з покоління в покоління. У художній літературі у процесі тривалого її розвитку традиційними стають деякі теми, мотиви, ідеї, образи і т.п.

Новаторство - нововведення, характеристика тих граней творчої діяльності людини, якими ця діяльність відрізняється від традиційних форм. Письменник стає новатором у відкритті тем, типів, у вдосконаленні жанрових форм.

«Гімн»

Гімн (від грец. «урочиста пісня») - урочистий твір символічно-програмового змісту.

Поезія увійшла до збірки «З вершин і низин», яка вийшла у 1887 р. (1893 - друге (повне) видання).

У поезії постав образ «вічного революціонера» як одвічного духу, що «тіло рве до бою, рве за поступ, щастя, волю». Цього прагнення людини не зупинити ніяким реакційним силам, хоч, як свідчить історія людства, вони впродовж тисячоліть намагалися його умертвити, знищити. Поет підносить хвалу пориву людини до свободи, щастя, указує, що волелюбні ідеї особливо розкрилися в новітній час. Дух, що тільки «вчора розповився», простує туди, де розвидняється, гучним голосом кличе до себе мільйони пригноблених і скривджених.

Голос «вічного революціонера», одвічного бунтаря, що не мириться з неволею, тепер чути в середовищі експлуатованих мас - «по курних хатах мужицьких, по верстатах ремісницьких». Він дає людям праці наснагу, породжує в них силу й завзяття «не ридать, а добувати хоч синам, як не Собі, кращу долю в боротьбі». Поет вірить у велику силу «науки, думки, волі», що поведе людину до кращого життя. Ритм, закличні інтонації, високий гуманістичний пафос твору відбивають визвольні настрої українського народу.

Збірка «Зів'яле листя» (підзаголовок «Лірична драма»)

Третя поетична збірка І. Франка, що вийшла за життя поета двома виданнями (1896, 1911), народжена особистими і суспільними негараздами, про що свідчить підзаголовок «Лірична драма».

М. Коцюбинський назвав збірку визначним явищем лірики: «Це такі легкі, ніжні вірші, з такою широкою гамою чувств і розуміння душі людської, що, читаючи їх, не знаєш, кому оддати перевагу: чи поетові боротьби, чи поетові-лірикові, сирівцеві кохання і настроїв».

У поезіях збірки відкривається трагедія закоханого серця. Перед читачем - ліричний герой зі складним внутрішнім світом, цікавою життєвою історією, морем думок, переживань, мрій.

Збірка поділяється на три цикли («жмутки»), вірші в них - «зів'ялі листочки».

Зів'яле листя - алегоричний образ, що символізує «завмерлеє в серці кохання».

Ліричний герой боляче переживає любов без взаємності, це породжує в його душі песимізм. Але поет не ототожнюється зі своїм ліричним героєм, поет підносить кохання на небувалу- височінь, співпереживає з ним, але не поділяє його думки про самогубство.

І. Франко передає трагедію нерозділеного кохання, його беззахисність та вразливість.

«Чого являєшся мені у сні?..»

«Чого являєшся мені у сні?..» (1895) - поезія із другого жмутка збірки «Зів'яле листя», написана у формі внутрішнього монологу, широкій сповіді ліричного героя, душа якого зазнала страждань.

У творі представлена історія нерозділеного кохання. Горда дівчина не відповіла ліричному героєві взаємністю, знехтувала його почуттями. А той не може забути очі коханої, вони являються йому уві сні, і він питає, навіщо тривожать душу. Потім сам собі відповідає, що хай кохана приходить до нього, хоч у сні він зазнає щастя.

Глибину страждань передають сповнені болю запитання. Епітети, порівняння передають чарівність образу коханої, її стриманість у ставленні до ліричного героя («німі уста», «чудові очі ті ясні, сумні, немов криниці дно студене»).

Сила почуттів, пристрасть виливається у героя в пісні, і вони тривожать душу інших, знаходять у їхніх серцях відгук.

Поезію написано чотиристопним ямбом, що чергується з одностопним ямбічним рядком. Така побудова надає твору особливого ритму, напруженості.

Вірш має автобіографічні мотиви, покладений на музику (композитор - К. Данькевич), є однією з перлин світової інтимної лірики.

«Мойсей» (1905)

Поема є одним з найкращих творів цього жанру. І. Франко сподівався, що революційна хвиля, яка піднімалася в Росії, принесе визволення й українському народові. Для реалізації гостроактуальної суспільно-політичної проблеми Франко обрав біблійну історію про те, як старозавітний пророк Мойсей вивів єврейський народ з єгипетської неволі. Поема спроектована на сучасну авторові дійсність. У Цьому переконає пролог до твору, безпосередньо звернений до рідного «замученого, розбитого» народу («Народе мій, замучений, розбитий»).

Автор розмірковує над долею рідного краю, поневоленого сусідніми державами, які його «скували й запрягли на вірність»; пророкує відродження України в процесі невідворотного поступу історії, вірить у те, що вона засяє, «у народів вольних колі».

Твір характеризується своєрідною строфічною будовою (використана терцина).

Терцина - 1) віршова форма з трирядкових строф, у якій римуються між собою перший і третій рядки, а другий рядок римується з першим і останнім рядками наступної строфи; 2) вірш, написаний у такій формі.

Фрагмент прблогу до поеми «Мойсей»

Народе мій, замучений, розбитий,

Мов паралітик той на роздорожжу,

Людським презирством, ніби струпом, вкритий!

Твоїм будущим душу я тривожу,

Від сорому, який нащадків пізних

Палитиме, заснути я не можу.

Невже тобі на таблицях залізних

Записано в сусідів бути гноєм,

Тяглом у поїздах їх бистроїзних?

Невже повік уділом буде твоїм

Укрита злість, облудлива покірність

Усякому, хто зрадою й розбоєм

Тебе скував і запряг на вірність?

Невже тобі лиш не судилось діло,

Що б виявило твоїх сил безмірність?

Невже задарма стільки серць горіло До тебе найсвятішою любов'ю,

Тобі офіруючи душу й тіло?..

О ні! Не самі сльози і зітхання

Тобі судились! Вірю в силу духа

І в день воскресний твого повстання...

Та прийде час, і ти огнистим видом
Засяєш у народів вольних колі,
Труснеш Кавказ, впережешся Бескидом,
Покотиш Чорним морем гомін волі
І глянеш, як хазяїн домовитий,
По своїй хаті і по своїм полі...